

Recenzja

dotycząca oceny, czy osiągnięcia naukowe dr Iwony Jakimowicz-Pisarskiej, w tym monografia *Meandry europejskiego państwa narodowego na przykładzie Grecji* – spełniają wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r., poz. 85 z późniejszymi zmianami).

I. Pani Iwona Ewa Jakimowicz-Pisarska (do 216 r. Jakimowicz-Ostrowska) napisała rozprawę doktorską pod kierunkiem prof. dra hab. Eugeniusza Koko na temat *Mniejszości narodowe w Gdyni w latach 1944–2005* i w 2007 r. uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego.

Wcześniej była uczennicą prof. dra hab. Andrzeja Chodurskiego, u którego na Uniwersytecie Gdańskim obroniła pracę magisterską pt. *Spoleczność żydowska w Polsce XX wieku*. W latach 2005–2008 była zatrudniona na stanowisku asystenta w Instytucie Nauk Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Na stanowisko adiunkta awansowała w roku 2008. W 2019 r. została wykładowcą w Katedrze Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, gdzie pracuje obecnie.

Z otrzymanej dokumentacji nie wynika, by dr Iwona Jakimowicz-Pisarska wcześniej ubiegała się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

II. Jednocześnie informuję, że znam obowiązujące przepisy prawa i kryteria oceny obowiązujące w dniu wszczęcia ocenianego postępowania habilitacyjnego.

III. Główną pracą naukową dr Iwony Jakimowicz-Pisarskiej w postępowaniu habilitacyjnym jest monografia pt. *Meandry europejskiego państwa narodowego na przykładzie Grecji*, Wydawnictwo Akademii Marynarki Wojennej, Gdynia 2020.

IV. Dane naukometryczne:

Jak wskazuje Habilitantka, łączna wartość punktowa jej dorobku w grudniu 2019 r. wyniosła 876. Liczba cytowań odczytana dnia 10. 9. 2021 w Publish or Perish: h-index – 1, g-index – 1, hl, norm – 1. Innych danych brak.

V. Informacja o liczbie publikacji naukowych:

Należy zaznaczyć, że od roku 2007, tj. od uzyskania stopnia doktora przez dr Iwonę Jakimowicz-Pisarską, jej dorobek znacznie się wzbogacił i jest wystarczający zarówno w wymiarze ilościowym, jak i cenny ze względu na wartości merytoryczne. Trzy główne obszary tematyczne, na których koncentruje się dr Iwona Jakimowicz-Pisarska w swoich badaniach, znalazły wyraz w:

1. Pracach politologicznych dotyczących współczesnej Grecji, ale niestroniących od refleksji historycznej sięgającej XX wieku. Należy tu wymienić 4 rozdziały w monografiach i 5 artykułów naukowych.
2. Opracowaniach naukowych omawiających pojęcie tożsamości lokalnej, narodowej i europejskiej jako efektu procesów politycznych i kulturowych. Osiągnięcia naukowe w tym zakresie obejmują: monografię (jest to publikacja doktoratu), współredagowanie 2 monografii, 8 rozdziałów w monografiach naukowych, 3 artykuły naukowe w czasopismach i współautorstwo haseł do leksykonu politologicznego.
3. Publikacjach naukowych na temat współczesnych migracji do Europy i losów migrantów, ale także politycznych i kulturowych skutków przez te migracje powodowanych. Z tego zakresu Habilitantka opublikowała 1 rozdział w monografii naukowej i 4 artykuły w czasopismach.

Z powyższego przeglądu najważniejszych publikacji – podzielonego na grupy tematyczne i odzwierciedlającego pole badawcze Autorki – wynika z jednej strony rozległość zainteresowań, z drugiej koncentrowanie się na obszarze Europy, a szczególnie Bałkanów (przykład Grecji). To zainteresowanie dotyczy wielu spraw: najważniejszych problemów UE, czyli migracji, tożsamości narodowej/ europejskiej, różnorodności cywilizacyjno-kulturowej Europy, zatem najistotniejszych współczesnych zagadnień stawianych przed badaczami – politologami.

Łącznie po doktoracie Iwona Jakimowicz-Pisarska opublikowała 1 monografię, 13 rozdziałów w monografiach naukowych, 23 artykuły w czasopismach, nadto współredagowała 2 monografie i opracowywała hasła do leksykonu politologicznego.

VI. Jeśli chodzi o periodyki w których Habilitantka publikowała swoje prace naukowe, są to znane i cieszące się renomą czasopisma naukowe, jak: *Sprawy Narodowościowe*, *Przegląd Religioznawczy*, *Przegląd Zachodni* i inne.

VII. Prace współautorskie:

Habilitanta współredagowała 2 prace: *Pomiędzy pamięcią zbiorową a historią. Rekonstrukcje przeszłości w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. Patrycja Bałdys, Iwona Jakimowicz-Ostrowska, Janetta Charuta-Kojkoł, Gdańsk 2016;
Balkany w XXI wieku. Problemy konsolidacji i integracji, red. Marko Babić, Iwona Jakimowicz-Ostrowska, Warszawa 2014.
Jest także autorką haseł oraz konsultantem naukowym przy opracowywaniu *Leksykonu pojęć politologicznych*, który wyszedł pod red. Zbigniewa Bloka w Poznaniu w 2016 r. (Pracy o takim tytule nie znalazłam).
Nie mam danych na temat roli, jaką odegrała Habilitantka w tworzeniu tych prac.

VIII. Ocena monografii: *Meandry europejskiego państwa narodowego na przykładzie Grecji*, (Wydawnictwo Akademii Marynarki Wojennej, Gdynia 2020).

W polskiej politologii monografia ta jest ważna z wielu powodów. Najważniejszym zachodzącym dzisiaj procesem, zwłaszcza w przestrzeni europejskiej, jest postępująca integracja państw, będąca elementem światowego procesu globalizacji. W konsekwencji pogłębiającej się integracji między państwami (w sferze politycznej), również w sferach gospodarczej i kulturalnej współczesne państwo narodowe działa w dużym stopniu w niezwykle skomplikowanych warunkach międzynarodowych. Pojawienie się globalizacji jako nowego wymiaru międzynarodowego spowodowało, że realizowanie polityki w dzisiejszym państwie narodowym jest dużo trudniejsze, a funkcje przez nie pełnione ulegają zmniejszeniu. Proces integracji państw europejskich – będący elementem światowego procesu globalizacji, powoduje spójność ich interesów i zbliżenie społeczeństw.

Autorka w swej pracy przyjmuje założenia paradygmatu postmodernistycznego jako narzędzia metodologicznego, co umożliwi spojrzenie na państwo narodowe z wielu perspektyw. W pierwszej kolejności stara się ukazać problem realizowania polityki państwowej i zachowania tradycyjnych funkcji państwa narodowego na przykładzie Grecji. Niemniej podstawowy cel, jaki chce osiągnąć, jest bardziej konkretny, bo z jednej strony chodzi o ukazanie dekonstrukcji „...funkcji państwa narodowego, którym jest Grecja”, z drugiej o „poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o kondycję tego bytu politycznego i zasadność jego istnienia w warunkach zglobalizowanej rzeczywistości” (s. 12). Zatem przedmiotem badań dr Iwony Jakimowicz-Pisarskiej „są funkcje państwa narodowego [casus Grecji – I. S.-K.] oraz ich realizacja w rzeczywistości międzynarodowej w ponowoczesnej rzeczywistości (warstwa ontologiczna)” (s. 44).

Do podstawowych pytań, na które chce odpowiedzieć w swej pracy, należą dwa o charakterze ogólnym, dotyczące funkcji narodowego państwa w Europie w XXI wieku (s. 15):

1. W jaki sposób określane są współczesne funkcje państwa narodowego w Europie (trzeba zapytać, dlaczego w ten sposób określane są te funkcje)?
2. Czy wskazane funkcje odpowiadają dynamice przekształcającej się rzeczywistości XXI wieku?

Natomiast 5 pozostałych pytań dotyczy Grecji: Czy możliwe jest wskazanie takich funkcji, które, gdy są spełniane, wzmacniają pozycję Grecji w Europie? Które z funkcji Grecji zostały przejęte przez instytucje transnarodowe, a których realizacja jest obciążeniem dla państwa? Wreszcie, które funkcje państwo powinno zachować, by w przestrzeni międzynarodowej móc konkurować z innymi graczami na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej i kulturowej, oraz w jakim stopniu działania Aten były spowodowane postępującą globalizacją, a w jakim wynikały z doraźnych, tak międzynarodowych, jak i wewnętrznych interesów partii politycznych tudzież ich liderów (s. 15 i 16)?

Główna hipoteza badawcza postawiona w pracy brzmi: „państwo narodowe, jakim jest współczesna Grecja, utraciło możliwość realizowania swoich funkcji, mechanizmy zdecentralizowanego zarządzania państwem, a jeszcze nie wykształciło instytucji państwa globalnego”.

Natomiast szczegółowe hipotezy badawcze odnoszą się do każdego z trzech rozdziałów – od 3 do 5, i jest ich kilka – dlatego odniosę się do nich, komentując poszczególne rozdziały.

Całość pracy składa się z pięciu rozdziałów, w tym z dwóch rozdziałów wstępnych. W rozdziale pierwszym pt. *Modernizm jako narzędzie metodologiczne* Autorka pokazuje, czym jest postmodernizm, prezentuje jego twórców i założenia, ale przede wszystkim wyjaśnia, dlaczego (jej zdaniem) jest to najlepsze narzędzie badawcze. W swojej pracy przyjmuje, że zasadnicze będzie nie tyle poznanie funkcji państwa ponowoczesnego, jakim jest Grecja, ile możliwości wykorzystania tych funkcji politycznych i społecznych w ponowoczesnej Europie i świecie (s. 38, 39). „To władza i wiedza konstruuja państwo, co oznacza, że państwo nie jest tworem skończonym, ale nieustannie tworzącym się w zależności od potrzeb, jakim musi sprostać” (s. 39) – pisze Autorka pracy. Tym samym zachodzi konieczność, by państwo weryfikowało politykę na gruncie wiedzy i kontaktu z obywatelem, co z kolei rodzi dynamikę samych funkcji państwa. (Tu należałoby dodać, że wspomniana weryfikacja następuje na gruncie szerszych kontaktów, czyli także w stosunkach międzynarodowych).

Drugim elementem w takim badaniu jest sposób myślenia o państwie i jego funkcjach przez pryzmat historii. Autorka zadaje więc pytanie, dlaczego państwo w uprawianej przez siebie polityce historycznej dąży do przemilczania pewnych wydarzeń w życiu narodu (tu Grecji) i do eksponowania innych. Rzecz w tym, że nie jest ważne poznanie jakiegoś wydarzenia historycznego, lecz proces budowania pamięci zbiorowej, która jest czynnikiem konstruującym państwo i tożsamość jego obywateli, i jak zauważa Autorka: „chodzi o to, jak władza i państwo uzasadniają swoje funkcje i w jaki sposób je realizują” (s. 40).

Po trzecie, przy przyjęciu paradygmatu postmodernistycznego w badaniach, jak twierdzi Autorka, ważna jest tekstualność, czyli rozumienie wydarzeń politycznych i historycznych jako ‘tekstu’, którego znaczenie winno być odczytane co najmniej w dwójnasób (tzw. podwójna lektura)” (s. 40). Odniesienie do koncepcji francuskiego myśliciela, filozofa Jacques’a Derridy, który stosuje dekonstrukcję jako praktyczną metodę analizy tekstu, prowadzi do wniosku, że choć samo wydarzenie jest ważne, to jego opis, interpretacja mają ogromne znaczenie dla funkcjonowania państwa narodowego.

Po czwarte, Autorka zastanawiając się, jak w przypadku wyjścia od paradygmatu postmodernistycznego wygląda sprawa znaczenia granic i terytorium danego państwa, zadaje

pytanie: „jak w globalizującej się przestrzeni międzynarodowej państwo może realizować swoje funkcje, skoro zakres terytorialny jego władzy się rozmywa, a same granice zacierają?” (s. 40).

Po piąte, Autorka przyjmuje (powołując się na Z. Bauman), że narodowe państwo jest bytem performatywnym – wyłaniającym się w wyniku określonych praktyk, działań i decyzji, i może być badane za pomocą dekonstrukcji, gdyż ona pozwala na redefinicję znanych już pojęć i określenie ponowoczesnej przestrzeni międzynarodowej. Z drugiej strony zastosowanie metody podwójnej lektury, czyli wielokrotnego odczytywania działań instytucji państwa, pozwoli na „dokonanie rekonceptualizacji sposobu operowania nimi w ponowoczesności” (s. 41).

Po szóste, wykorzystując język postmodernistycznej narracji zgodnie z koncepcją języka, którą zaprezentowali powołujący się na epistemologiczne walory dyskursu Ernesto Laclau i Chantal Mouffe, w pracy przyjęto, że postmodernistyczny paradygmat zapewnia obiektywizm i stwarza warunki do badania wielopłaszczyznowych relacji zachodzących w społeczeństwie i państwie.

W ten sposób Autorka dochodzi do wniosku, że paradygmat postmodernistyczny pozwala na badanie ponowoczesnej przestrzeni międzynarodowej i stosunków między podmiotami działającymi w tej przestrzeni. Natomiast stosowanie w politologii badania tekstu i kontekstu czy analizy dyskursu umożliwia zagłębienie się w publiczny dyskurs polityczny, społeczny i kulturowy (s. 45).

W podrozdziale 1.2. pt. *Grecja jako case study europejskiego państwa narodowego w ponowoczesnym świecie* Autorka stara się pokazać, dlaczego za przedmiot swoich rozważań wybrała Grecję. Tu przeplatają się wątki, które dostarczają charakterystyki współczesnej Grecji, z opisem oczekiwanego przez Greków postrzegania ich państwa przez innych. W kontekście rozważań o demokracji i różnym jej rozumieniu Autorka przytacza teorię Roberta Dahla, który do najważniejszych źródeł nowożytnej koncepcji demokracji zalicza m.in. „klasyczną Grecję” (s. 50). Z drugiej strony dla określenia roli Grecji w Europie posługuje się sformułowaniem „laboratorium Europy”, często potocznie używanym tak przez społeczeństwo greckie, jak i greckich polityków dla nazwania dużego zainteresowania międzynarodowego tym państwem (s. 51).

Autorka odnosi się także do sporu o grecką tożsamość, która w dużej mierze odwołuje się obecnie do tradycji antycznej. Oczywiście dostrzega problem, że nie można mówić o ciągłości tradycji greckiej od starożytności do czasów nowożytnych i jej kontynuacji, bo przez 5 wieków panowali tu Osmanie (nie Otomanie, jak twierdzi Autorka pracy, bo takich nie było, to terminologia angielska i błędne tłumaczenie), jednak zapomina np. o podbojach serbskich, bułgarskich czy nawet albańskich, podobnie jak o tym zapomnieć chcieliby sami Grecy.

Bardzo często Autorka określa Grecję jako państwo położone peryferyjnie (s. 51, 180 i następne). Na s. 142 – półperyferyjne lub mieszkaniac peryferii (s. 230) w sensie gospodarczym. Niemniej nie wiemy, czy w takim określeniu Grecji chodzi o to, że w systemie światowym jest postrzegana jako państwo słabo rozwinięte, uzależnione pod względem technologicznym, czy o jej położenie geograficzne. Jeśli o to drugie, to właśnie zainteresowanie mocarstw państwem położonym na Morzu Śródziemnym, blisko Cieśnin i Kanału Sueskiego, stanowiło o jego znaczeniu geostrategicznym. I z tego powodu należy się zgodzić z Autorką, gdy twierdzi: „Grecy wielokrotnie w swej historii popadali w zależność polityczną wynikającą z ambicji i planów silniejszych graczy politycznych” (s. 53). To zainteresowanie mocarstw i innych państw bałkańskich wpływało głównie z centralnego położenia Grecji na Morzu Śródziemnym, u splotu trzech kontynentów (a nie peryferyjnego położenia). Tezę Autorki – powtórzoną jako argument (na s. 64 i innych), że jest to państwo o peryferyjnym położeniu, trzeba uznać za fałszywą – ahistoryczną. Z drugiej jednak strony dyskusja o tym, że położenie i wielkość państwa w dzisiejszych czasach mają drugorzędne znaczenie jest niezmiernie ważna i powoli znajduje uzasadnienie (s. 101, 102).

Rozdział 2. pt. *Państwo narodowe i jego funkcje w ponowoczesnej Europie* zaczyna się od podrozdziału poświęconego teorii funkcji państwa narodowego. Ważny w pracy jest podrozdział 2.2, w którym Autorka, przedstawiając współczesne pojęcie państwa i jego znaczenie w świecie, dochodzi do wniosku, że choć sytuacja polityczna, gospodarcza i społeczna wielu państw dowodzi, że ich instytucje oraz struktury są niewydolne w pełnieniu swych funkcji (s. 65), to informacje o końcu współczesnego państwa wydają się przedwczesne (s. 66). Podrozdział 2.3., w którym przedstawione zostały przykłady teorii państwa, kończy stwierdzenie T. Łoś-Nowak o konieczności weryfikacji funkcji państwowych, które „w tym nowym kształcie mogą pomóc państwu zyskać przewagę nad innymi graczami politycznymi świata” (s. 81). Niemniej dalej zauważa, że ... „niekompatybilność państwa w systemie międzynarodowym staje się coraz wyraźniejsza i

może być źródłem jego słabości” (s. 81). W następnym podrozdziale zostały przedstawione zadania państwa europejskiego w czasach nowożytnych. W podanych definicjach państwa zwrócono uwagę na jego funkcje (s. 82), ze szczególnym uwzględnieniem tych zaprezentowanych w monografii F. Fukuyamy pt. *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku* (przełożył J. Serwański, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005), a więc militarnych, pośrednich i aktywnych. Autorka sama skonstruowała tabelę ukazującą funkcje europejskiego państwa z podziałem na: wertykalne (prawotwórcze, ustawodawcze, socjalne, administracyjne, porządkowe, integracyjne, kulturotwórcze, wychowawcze, fiskalne), horyzontalne (obronne, alokacyjne, adaptacyjne, ekologiczne, redystrybucyjne, stabilizacyjne, naukowe, innowacyjne, technologiczne). Przy czym funkcje spełniane przez europejskie państwo narodowe dzieli na podstawowe, do których zalicza: prawotwórcze, ustawodawcze, socjalne oraz obronne, alokacyjne, adaptacyjne. Pozostałe lokuje jako opcjonalnie standardowe lub ponadstandardowe. W zależności od przyjętego kryterium Autorka dokonała kilku podobnych podziałów. Za Andrzejem Zybałą przyjęła w swojej pracy, że nie jest ważna odpowiedź na pytanie, czy państwo powinno rozwijać się według paradygmatu socjalnego czy liberalnego, istotne jest, by w rozwoju uwzględniało przystające do dzisiejszych warunków życia modele, „które dawałyby szansę na rozwiązanie stawianych przed państwem problemów i optymalizację jego działań” (s. 95).

Bardzo ważny z teoretycznego punktu widzenia jest podrozdział dotyczący kryzysu państwa narodowego w warunkach globalizacji. W rozdziale tym Autorka bardzo jasno przedstawiła teorie wskazujące, dlaczego dochodzi do załamania i osłabienia pozycji państwa narodowego we współczesnym świecie.

Kolejne rozdziały dotyczą już samego państwa narodowego – Grecji, która jest przedmiotem szczegółowej analizy Autorki jako studium przypadku. Rozdział trzeci nosi tytuł: *Kryzys funkcji politycznych państwa greckiego*. Postawiono w nim trzy hipotezy badawcze:

1. Współczesna Grecja jako państwo narodowe przechodzi kryzys funkcji politycznych i nie jest w stanie ich realizować w pełni z powodu rosnącej presji ze strony państw trzecich.
2. Grecja pod wpływem nacisków sojuszników szuka swojej tożsamości jako ponowoczesne państwo narodowe.

3. Demokratyczne funkcje państwa narodowego słabną wobec rosnącego populizmu partii sprawujących władzę.

W rozdziale tym ponownie pojawia się wątek Grecji jako państwa narodowego i ograniczenia jego funkcji w dobie globalizacji, ale najważniejszy dotyczy kształtowania się współczesnego państwa narodowego od roku 1830 do 1981. Tym zagadnieniom poświęcono aż trzy podrozdziały. Aby je dobrze napisać, należało prześledzić bardzo dokładnie każdy wątek tej skomplikowanej materii. W podrozdziałach tych bardzo jasno powinny być zaznaczone następujące kwestie, które niestety, nie zostały dobitnie uwzględnione:

a. Między wielkimi ambicjami twórców odrodzenia narodowego a rzeczywistymi możliwościami politycznymi Greków istniała duża dysproporcja. Te śmiałe plany początkowo opierały się głównie na wspomnieniach o wielkości Imperium Bizantyjskiego. „Wielka Idea” pierwotnie nie liczyła się z ambicjami innych narodów bałkańskich. Zapominano, tak jak Autorka pracy, o czasach gdy Symeon I, władca Bułgarii, stał pod bramami Konstantynopola albo o fakcie, że Stefan Dušan był cesarzem Serbów i Greków. O Albańczykach, którzy będą chcieli mieć swe państwo wówczas nie myślano, Autorka tego krótkiego tekstu historycznego też o nich nie wspomina.

b. Kontrola Grecji przez trzy mocarstwa (Wielką Brytanię, Francję i Rosję) nazywana była uprzemnie „gwarancją”, co określał układ, który zawarły z królem bawarskim Ludwikiem I Wittelsbachem 7 maja 1832 r. Natomiast Jerzy I (1845–1913) panował w Grecji od 1863 r., wszakże urodził się w roku 1845, nie zaś w 1844 (s. 128), i był synem króla Danii. Jerzy I otrzymał skromne greckie królestwo z żyjącymi w ubóstwie mieszkańcami.

c. Rywalizacja mocarstw na Bałkanach i dążenie do utrzymania równowagi sił w Europie powodowały, że zdobycze terytorialne Grecji zwiększały się czasami bez walki zbrojnej Hellenów, głównie za sprawą Wielkiej Brytanii, która ulokowała swe wpływy w Grecji. Tak się stało, gdy w wyniku postanowień kongresu berlińskiego do Grecji włączono żyzną prowincję Tesalię i część Epiru. Polityka Rosji, która promowała powstanie „wielkiej Bułgarii”, była nie do przyjęcia przez pozostałe mocarstwa, dlatego przekreślono ustalenia traktatu z San Stefano, a rywalizacja państw bałkańskich o Macedonię trwała aż do wojen bałkańskich 1912/1913.

d. Błędem jest twierdzenie, że w czasie wojen bałkańskich Grecy walczyli o „utrzymanie swych granic” (s. 129). W czasie pierwszej wojny bałkańskiej razem z Serbami,

Bułgarami i Czarnogórcami walczyli zbrojnie przeciwko Turkom, by zdobyć terytoria w obliczu rozpadającego się Imperium Osmańskiego, i to Grecy byli głównymi zwycięzcami, bo uzyskali największą część Macedonii, tzw. Macedonię Egejską (grecką) i Trację Zachodnią oraz część Epiru (por. s. 121). Grecy wyprzedzili nawet lepiej uzbrojoną, nowoczesną armię bułgarską i weszli do Salonik jeden dzień przed Bułgarami. Zresztą o tych zdobyciach Autorka wspomniała gdzieś w przypisie, jakby to były oddzielne teksty i jakby nie zdawała sobie sprawy z tego, o czym napisała.

e. Zmiany etniczne na terenach zdobytych po wojnach bałkańskich, o których pisze Autorka, dokonały się głównie po pierwszej wojnie światowej za sprawą: * traktatu zawartego w Neuilly-sur-Seine 27 listopada 1919 r., w którym była mowa o uzgodnieniach dotyczących „dobrowolnej” wymiany ludności między Bułgarią i Grecją, ** przymusowej wymiany ludności między Turcją a Grecją, organizowanej po tejże wojnie przez Ligę Narodów zgodnie z aktem prawnym podpisanym w Lozannie z datą 30 stycznia 1923 r. *** przymusowej asymilacji ludności, głównie za czasów dyktatury J. Metaksasa. Te wszystkie wydarzenia miały miejsce w okresie międzywojennym! (s. 129), nie zaś przedwojennym. Mówienie o „ujednoczeniu struktury etnicznej państwa” przed pierwszą wojną światową jest błędem (s. 129).

f. Podrozdział *Dwudziestowieczna Grecja rozdarta między dyktaturą a republiką* – może w tytule powinno być... między republiką a monarchią? W podrozdziale tym Autorka niewiele napisała o dyktaturze Metaksasa, wprost przeciwnie, o podzielonej scenie politycznej, o tworzących się partiach i stronnictwach politycznych (s. 137) w pierwszych dekadach XX w. A przecież Metaksas zlikwidował wszystkie partie i stronnictwa polityczne w kraju, tak że mogły działać jedynie na emigracji, ograniczył też wpływy króla nastawionego probrytyjsko. Autorka zupełnie inaczej pisze o tych wydarzeniach na s. 186, gdy omawia sprawy gospodarcze. Jednocześnie trzeba pamiętać, że Metaksas prowadził ostrożną politykę zagraniczną – opartą na dobrych relacjach z Zachodem i sygnatariuszami Paktu Bałkańskiego (z 1934 r.). Był zdecydowany na jego poszerzenie dla bezpieczeństwa kraju. Faktycznie dla Grecji wojna rozpoczęła się 28 października 1940 r., gdy została zaatakowana przez Włochy. Włosi ponieśli wówczas dotkliwą klęskę (a wygrana armii greckiej sprawiła, że 28 października Grecy obchodzą święto narodowe) i dopiero Hitler, rozpoczynając w 1941 r. agresję na Jugosławię i Grecję tzw. wojnę kwietniową, wspólnie z Mussolinim ratował sytuację państw Osi na Bałkanach (por. s. 137).

g. Bardzo ważna była mająca miejsce w 1976 r. kodyfikacja języka greckiego, która zadekretowała prawnie oparcie języka literackiego na żywym języku (demotyku). Autorka często wspomina doniosłą rolę, jaką odegrał język grecki dla jedności państwa narodowego. Dlatego dane na ten temat powinny być bardzo precyzyjne. Tymczasem wbrew temu, co sugeruje Autorka monografii, kodyfikacji nie dokonano, gdy władzę sprawował Jeorjos Papandreu (zob. s. 141).

Taki chaos w przekazie treści historycznych prowadzi do zmniejszenia wartości poznawczej tej części pracy. Są to jednak uchybienia o charakterze odtwórczym. Szkoda, że Autorka pracy nie skonfrontowała treści zawartych w greckich podręcznikach szkolnych (czyli tego, czego uczy grecka szkoła, chociaż tytuły wypisała w bibliografii jako źródło badań) z treściami naukowymi. Większość dokumentów zamieszczonych w bibliografii została napisana w języku greckim, jednak w pracy się z nich nie korzysta, brak cytatów, omówień, interpretacji, analiz. Jeśli był to problem, to takiej dekonstrukcji (oczekiwanej i zapowiadanej) nie mogła podjąć i nie podjęła.

Natomiast bardzo ciekawa, a zarazem słuszna jest uwaga Autorki odnosząca się do sytuacji w Grecji po rządach tzw. czarnych pułkowników, tj. dyktatorskich, gdy Grecja powróciła na drogę reform i swobód obywatelskich. Rodzi się wówczas „swoisty nacjonalizm”, jednak niepolegający na przywiązaniu do państwa; chodzi o „budowanie własnej identyfikacji narodowej w oparciu o relacje etniczne (greckie), religijne (prawosławie) i rodzinne (bardzo silne więzi pokoleniowe)”. Autorka właściwie twierdzi, że lata te wpłynęły na kondycję dzisiejszego państwa (s. 143).

Rozważania te kontynuuje w podrozdziale 3.4. pt. *Ponowoczesna rzeczywistość a funkcjonowanie państwa*. Powołując się na twierdzenia Takisa S. Pappasa, przyjmuje jego teorię o „populistycznej demokracji” (s. 145), którą cechuje rzeczywisty brak wyboru politycznego przez obywateli, bo podejmowane przez poszczególne partie działania oraz głoszone przez nie hasła i programy są podobne do siebie, różne są tylko nazwy ugrupowań. By wygrać wybory, partie na potrzeby wewnętrzne stosują retorykę antyunijną, natomiast na forum międzynarodowym przyjmują stanowisko koncyliacyjne. Jest to czas, gdy na greckiej scenie politycznej królował system dwupartyjny, a Nowa Demokracja rządziła na zmianę z PASOK. System ten służył interesom partii politycznych, które wykorzystywały swoje wpływy do dzielenia się zasobami państwa, a jednocześnie prowadziły do jego upadku. Autorka sytuację w Grecji w czasach głębokiego kryzysu państwa wyjaśnia, odwołując się do

teorii J. Rawlsa, zawartej w pracy *The Idea of an Overlapping Consensus*, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 7, No. 1, Oxford 1987, pp. 1–25. Jednocześnie tłumaczy, dlaczego w 2015 r. scenę polityczną zdominowała Syriza Aleksisa Tsiprasa.

Bardzo ciekawe są także spostrzeżenia Autorki odnośnie do mających miejsce w 2012 r. demonstracji ulicznych i wysuwanych wtedy haseł antyreżimowych. One bowiem oddają atmosferę i stan napięcia społeczeństwa w latach 2008–2018. Rozdział ten kończy informacja o zapowiedzi reform i planów naprawczych w administracji. Autorka jednocześnie podkreśla, że państwo greckie nie było w stanie w czasie kryzysów wykształcić mechanizmów sprawnego działania, a żadna z czterech jego funkcji o charakterze politycznym: prawotwórcza, ustrojowa, administracyjna i porządkowa nie zapobiegała kryzysowi w latach 2008–2018 (s. 167). Grecy przekonali się, że nie mogą ufać swojemu państwu jako instytucji politycznej (s. 168).

Rozdział 4 dotyczy kryzysu funkcji ekonomicznych Grecji. Tu również Autorka, opisując dzieje gospodarcze Grecji, sięga po dane historyczne od roku 1830 do 2018. Szczegółowe hipotezy badawcze są w niniejszym rozdziale następujące:

1. Funkcje ekonomiczne są kluczowe dla efektywnego działania Grecji.
2. Zawsze interesy polityczne wiodły prym w państwie i wpływały na rozwój i kształt jego funkcji ekonomicznych.

Odnosnie do rozdziału 4 nasuwają się następujące uwagi:

a. Autorka popełnia błąd, pisząc o końcu realizacji „Wielkiej Idei” w 1897 r. (s. 184). Grecy mimo przejściowych trudności nie przestali myśleć o sąsiedniej Macedonii, prowadząc tam działania oświatowe, propagandowe, lokując swoją Cerkiew, a nawet odziały zbrojne, tzw. *makedonomahi*.

b. Wracając do kwestii gospodarczych za czasów Metaksasa, to rzeczywiście rola gospodarcza III Rzeszy nabiera znaczenia, gdyż Niemcy tuż przed wybuchem wojny za tanie surowce i produkty żywnościowe gotowi byli płacić wysokiej jakości sprzętem nie tylko rolniczym, ale także wojskowym i samolotami. Również nie jest prawdziwe stwierdzenie, że tuż przed II wojną światową największe obroty handlowe miała Grecja z Wielką Brytanią (s. 187), ponieważ już wówczas wyprzedzały ją Niemcy.

c. O doktrynie Trumana należało pisać w odniesieniu do roku 1947, gdy w czasie trwającej wojny domowej w Grecji Amerykanie udzielili rządowi greckiemu pomocy ekonomicznej i militarnej, od czego odstąpili Brytyjczycy, a nie 1952 (s. 190).

d. Skupiając się na relacjach turecko-greckich, trzeba też wspomnieć o roli Paktu Bałkańskiego z 1953 r., zawartego przez Turcję, Grecję i Jugosławię. Okazało się, że nie miał on dużego znaczenia, gdyż Tito – mimo że sprzeciwił się Stalinowi (1948 r.) – nie zrezygnował z budowania komunistycznego państwa. Nadto konflikt cypryjski powodował bardzo ostre napięcia turecko-greckie.

e. Niewypuklona przez Autorkę pomoc, jakiej USA udzieliły Grecji w latach 1947–1962, wyniosła ok. 3,75 miliarda dolarów (mogą tu istnieć różnice w podawanych danych w zależności od źródła). Trzeba też zaznaczyć, że w przeliczeniu na głowę mieszkańca Grecja była największym beneficjentem Planu Marshalla.

W rozdziale tym Autorka pokazuje działania państwa w kolejnych latach, gdy płynęły do Grecji dotacje związane z jej przystąpieniem do EWG, także pożyczki, jednak państwo nie potrafiło wykorzystać szansy na przeprowadzenie strukturalnych zmian gospodarczych, które mogły uzdrowić system ekonomiczny. Podobnie zostało pokazane nieodpowiednie przygotowanie kraju do przyjęcia euro. Ta dysfunkcyjność państwa i jego „psucie” we wcześniejszych latach (1981–2008) doprowadziły do głębokiego kryzysu Grecji; kryzysu, którego jedną z ważnych przyczyn są wg Autorki zaniedbania gospodarcze. Winą za nieodpowiednie działania gospodarcze, brak reform strukturalnych Autorka obarcza nie tylko samych Greków, również po II wojnie światowej USA, a potem UE. W tym kontekście ciekawa jest teza (s. 201), że europejscy sojusznicy Grecji, ale też światowi, mniej zważali na kwestie ekonomiczne, a bardziej na bezpieczeństwo regionalne i współpracę z rządami w Atenach w wymiarze politycznym. W ten sposób kolejne greckie rządy zapewniały sobie wsparcie ekonomiczne z zewnątrz, bez wymogów wprowadzania potrzebnych reform gospodarczych, fiskalnych czy administracyjnych. Natomiast funkcja zagwarantowania bezpieczeństwa (obronna) była przez następujące po sobie rządy uznawana za priorytetową (s. 201).

Przykład Grecji i jej zmagania z kryzysem, jaki miał miejsce w latach 2008–2018, pokazuje, że dysfunkcyjność państwa nie była efektem samego załamania, jej geneza sięgała bowiem znacznie wcześniejszego okresu, ze szczególnym naciskiem na lata 1981–2008. Paradoksalnie coraz ściślejsza współpraca w ramach wspólnoty państw

europejskich sprzyjała „psuciu” państwa narodowego jako instytucji działającej na rzecz społeczeństwa i w jego interesie. Polityka grecka stawała się coraz bardziej populistyczna, a uzależnienie działań rządu w Atenach od decyzji zapadających w Brukseli pozwalało zdjąć odpowiedzialność za kondycję polityczną, gospodarczą i społeczną z polityków, partii i instytucji państwowych w Grecji.

W ostatnim rozdziale, 5. pt. *Kryzys funkcji społecznych państwa greckiego* Autorka stawia dwie hipotezy badawcze:

1. Grecja jako państwo europejskie stara się zachować swój narodowy charakter.
2. Funkcje związane z obszarem kultury łączą się z kształtowaniem ponowoczesnego społeczeństwa greckiego jako społeczeństwa gotowego na wyzwania globalnego świata.

W podrozdziale pierwszym 5.1. Autorka przyjmuje za P. Dybel i S. Wróbel, że „Europejskie państwo narodowe, chcąc dobrze realizować funkcję kulturową, dąży do ukształtowania w obywatelach poczucia tożsamości narodowej i czyni to dla instytucjonalnych korzyści oraz sprawnego wypełniania przypisanych sobie zadań” (s. 233). Autorka uzasadnia, że w ten sposób funkcje kulturalne państwa nabierają cech politycznych. Ich wykorzystanie może wzmacniać lub osłabiać państwo. I o ile w XX w. nacjonalizm prowadził do wzmocnienia państwa, to w XXI w. skazany jest w związku z procesami globalizacji na porażkę i osłabianie państwa. Aby narodowe państwa były skuteczne i funkcjonowały prawidłowo, muszą zaproponować swemu społeczeństwu nową formułę, łączącą tożsamość polityczną i kulturową (s. 235), tj. taką, która aprobeuje lub przypomina inne kultury w Europie, a te muszą przygotować swoich obywateli do funkcjonowania w przestrzeni wielokulturowej i radzenia sobie z dynamicznie zmieniającą się rzeczywistością. Dlatego dzisiaj bardzo ważna jest funkcja adaptacyjna, czyli np. współpraca międzynarodowa w dziedzinie edukacji (standaryzacja) czy nowych technologii. Chodzi zatem o dostosowanie własnych instytucji i działań do wymogów współczesności i stworzenie podobnych warunków w całej Unii. I jak twierdzi Autorka pracy: „współczesna Europa wymusza na państwach określone działania, które mają doprowadzić do stosunkowo harmonijnego rozwoju społecznego oraz jak najswobodniejszego dostępu do najnowszych osiągnięć cywilizacyjnych; z drugiej strony homogenizuje w ramach swej kultury społeczeństwa poszczególnych państw i stymuluje rozwój tzw. narodowej tożsamości europejskiej” (s. 237).

Za najważniejszy czynnik kulturowy integrujący Grecję Autorka uważa religię. Jest to słuszne twierdzenie, bo prawosławie w Grecji ma zagwarantowany status religii „panującej” (art. 3 konstytucji z 1975 r.) i bardzo silną pozycję. Interes greckiej Cerkwi jako wyraziciela i strażnika interesu narodowego przeważa nad koniecznością ochrony praw mniejszości narodowych. Jedyną bowiem uznawaną religią w Grecji jest oprócz prawosławia islam. Szkoda, że nie zostało to przedstawione w pracy. Muzułmanami w Grecji są: Turcy, Pomacy i Romowie, ci, którzy pozostali w Tracji Zachodniej, gdyż przymus migracji zawarty w układzie z Lozanny (1923 r.), nie dotyczył tej części Grecji. Ponadto niewielkie ich grupki żyją np. w Atenach, Salonikach. Brak oficjalnych danych na ten temat, a szacunki mówią, że liczba muzułmanów waha się od 98 do 120 tys. Na współczesne traktowanie muzułmanów w Grecji ma do tej pory wpływ układ podpisany w Lozannie w 1923 r., gdy Grecja zobowiązała się do przestrzegania przyznanych im praw i wolności. Natomiast trudno jest określić status wyznawców innych religii w Grecji, tj. katolików, tzw. starowierców (starokalendarzowców), którzy liczą ok. 700 tys. do 1 mln, a są traktowani przez grecką Cerkiew jako schizmatycy i heretycy (por. s. 275, gdzie mowa o grekokatolikach, których w Grecji jest zaledwie ok. 3 tys.), Świadków Jehowy, Żydów. Oprócz ogólnych zapisów w konstytucji brakuje odpowiednich regulacji, które zabezpieczałyby prawa mniejszości religijnych, a także etnicznych. Mimo że Grecja podpisała podstawowe dokumenty międzynarodowe dotyczące ochrony praw mniejszości narodowych i religijnych w swym kraju, to praktyka jest inna. Jak słusznie stwierdza Autorka monografii, przyczyną nieuznawania przez Grecję różnych grup narodowych, religijnych i językowych była chęć ugruntowania niedawno odzyskanej niepodległości i zjednoczenia wszystkich prowincji o zróżnicowanym stopniu świadomości narodowej i poziomie cywilizacyjno-kulturowym.

Autorka monografii widzi Grecję jako państwo jednonarodowe. Tymczasem mniejszości w tym kraju stanowią od 5 do 10%. Są to jedynie szacunki, bo oficjalnych danych na ten temat brak. W Grecji mniejszości traktowane są specyficznie, inaczej niż w innych krajach UE, i główne funkcje ich ochrony realizuje sama Unia. Jest to problem jedynie dostrzegany przez Autorkę pracy z perspektywy nowych zagrożeń dla Grecji, tj. migracji.

Dużo miejsca w pracy zajmuje analiza przeobrażeń, które zachodzą w Kościele greckim, i reakcja Cerkwi na takie zmiany, jak: legalizacja związków partnerskich w Grecji (s. 276), późna, ale krytyczna reakcja przeciwko Brukseli, spowodowana cięciami ekonomicznymi w czasie kryzysu (s. 277), reorganizacja nauczania religii w greckich szkołach (przesunięcie akcentu z kwestii światopoglądowych na zagadnienia wiary, s. 279) i

inne. Omówione zostały sprawy edukacji, rozwoju filmu, teatru i zadań, jakie ma do spełnienia w tym kontekście państwo, z położeniem akcentu na kwestię najważniejszą, czyli budowę społeczeństwa obywatelskiego.

Podstawowym osiągnięciem pracy jest udowodnienie, jednak na podstawie analizy innych prac naukowych i opracowań, a nie badań własnych, że: a. Grecja (państwo narodowe) nie jest w stanie z sukcesem realizować swych funkcji politycznych na skutek presji ze strony państw trzecich, b. Grecja szuka swej tożsamości jako ponowoczesne państwo narodowe, c. populizm partii sprawujących władzę w Grecji powoduje słabnięcie demokratycznych funkcji państwa (s. 294). Także inne szczegółowe hipotezy badawcze zostały pozytywnie zweryfikowane. Jedynie hipoteza dotycząca funkcji państwa z obszaru kultury, łącząca się z procesem kształtowania ponowoczesnego społeczeństwa greckiego jako gotowego na wyzwania globalnego świata, została zakwestionowana. Dlatego jak twierdzi Autorka pracy, Grecja musi wypracować nowy model funkcjonowania (zredefiniować swe funkcje) w ponowoczesnych warunkach międzynarodowych zależności politycznych, ekonomicznych i społecznych (s. 296), gdyż utraciła możliwość realizowania swych funkcji, a nowych mechanizmów jeszcze nie wykształciła. Przykład Grecji jest także tym, który może stać się w przyszłości – lub jest – wyzwaniem dla innych państw europejskich.

Całość recenzowanej dysertacji oceniam dobrze, wnosi wiele ważnych i nowych wątków, które powinny być badane przez politologów, nie tylko z perspektywy obecnej – zastanej, ale także prognozującej przyszłość.

Bardzo duży niepokój wzbudza jednak warstwa metodologiczna pracy jako najsłabsza jej część. Autorka opiera się głównie na istniejących już osiągnięciach i teoriach – dominuje brak własnych analiz opracowanych na podstawie materiału badawczego – brak sprecyzowania przedmiotu badań, ich zasięgu i zakresu. Przyjęta w pracy procedura postmodernistyczna niczego nowego tu nie wnosi – co więcej, niestety nie została zastosowana w konkretnych analizach, przede wszystkim ze względu na brak zdefiniowanego materiału badawczego. Tu wiele trzeba by poprawić. W związku z tym praca ma głównie charakter przeglądowy, co jest także pewną wartością w nauce.

IX. Aktywność naukowa Habilitantki:

Na uwagę zasługują liczne staże naukowe, które odbyła dr Iwona Jakiomowicz-Pisarska, zwłaszcza w Grecji, prowadzone przez nią wykłady w ramach programu

ERASMUS w języku angielskim, co jest wysoko oceniane, również współpraca z licznymi ośrodkami naukowymi w kraju, a także w Grecji.

X. Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne:

Podobnie należy zaznaczyć istotne osiągnięcia dr Iwony Jakimowicz-Pisarskiej w dziedzinie dydaktyki; niewątpliwie z pochlebną oceną winny się spotkać: prowadzenie konwersatorium w języku angielskim w ramach projektów zorganizowanych przez Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni, nadto udział w szkoleniach dydaktycznych oraz prowadzenie kursów i warsztatów dla podniesienia kompetencji dydaktycznych pracowników naukowych. Co więcej, Habilitantka prowadzi ważne zajęcia dla studentów, takie jak: teoria polityki, wstęp do stosunków międzynarodowych, wojsko w systemie służb publicznych i inne, także w języku angielskim.

W latach 2008–2011 dr Iwona Jakimowicz-Pisarska była prodziekanem do spraw studenckich na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, zaś w latach 2006–2011 opiekunką Koła Współczesnych Stosunków Politycznych „Desideratio” na tym Wydziale. Należy wspomnieć także o jej dużym zaangażowaniu w organizację kongresów politologicznych i wystąpieniach w poszczególnych panelach naukowych z referatami. Habilitantka uczestniczyła też w wielu konferencjach naukowych w kraju i za granicą. Dorobek ten jest imponujący i wart podkreślenia.

Konkluzja:

Biorąc pod uwagę dotychczasowy dorobek naukowy i organizacyjno-dydaktyczny dr Iwony Ewy Jakimowicz-Pisarskiej, jej znaczący rozwój, sfinalizowany monografią *Meandry europejskiego państwa narodowego na przykładzie Grecji*, jak również aktywność naukową w Gdyni oraz innych ośrodkach akademickich polskich i zagranicznych, uważam, że jest Ona osobą ukształtowaną pod względem naukowym, mającą na ogół przygotowanie do prowadzenia samodzielnych badań oraz kierowania nimi, a więc predysponowaną do posiadania stopnia naukowego dra habilitowanego, i że spełnia wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85 z późniejszymi zmianami).